

JAROSŁAW BALAS, MAŁGORZATA PAWLICKA, BOHDAN JACÓRZYŃSKI,
AGNIESZKA FILIPEK, PIOTR DOMINA, EUGENIA MIELNICZUK, MAREK DANIEWSKI

ZAWARTOŚĆ TŁUSZCZU I SKŁAD KWASÓW TŁUSZCZOWYCH W WYBRANYCH RYBACH MORSKICH

THE FAT AND FATTY ACIDS CONTENT IN SELECTED SEA FISH

Samodzielna Pracownia Technologii Żywności i Żywienia
Instytut Żywności i Żywienia
02-903 Warszawa, ul. Powsińska 61/63
Kierownik: dr inż. M. Daniewski

Określono zawartość tłuszczu oraz skład kwasów tłuszczowych w trzech gatunkach ryb morskich: śledziu bałtyckim, makreli i łososiu norweskim. Zawartość tłuszczu w badanych próbkach wynosiła: w śledziu 7%, makreli 11,6% i w łososiu 13,2%. W tłuszczu makreli i łososa w porównaniu ze śledziem stwierdzano wyraźnie wyższą zawartość kwasów polienowych. Wynosiła ona w śledziu 15%, natomiast w makreli 29% i łososiu 25% ogółu kwasów tłuszczowych. Polienowe kwasy tłuszczowe reprezentowane były głównie przez kwasy z rodziny omega-3.

WSTĘP

W Instytucie Żywności i Żywienia od kilku lat prowadzi się systematyczne badania związane z określeniem ilości i jakości tłuszczów występujących w produktach spożywczych [1-10]. Zainteresowanie tłuszczami pokarmowymi wynika z udokumentowanej zależności pomiędzy wysokim spożyciem tłuszczu, a rozwojem wielu chorób cywilizacyjnych, zwłaszcza miażdżycy, otyłości, cukrzycy insulinoniezależnej, niektórych chorób nowotworowych itp.

Zgodnie z ogólną, powszechnie akceptowaną zasadą prawidłowego żywienia, średnie spożycie tłuszczów w populacji powinno dostarczać nie więcej niż 25-30% ogółu energii w dziennej racji pokarmowej, w tym nasycone kwasy tłuszczowe powinny dostarczać nie więcej niż 10%, a niezbędne nienasycone kwasy tłuszczowe (NNKT) powinny zapewniać 4-10% ogółu energii dziennej racji pokarmowej [10, 14, 15]. Istotnym źródłem NNKT w naszym pożywieniu są ryby [11, 12, 14], których walory żywieniowe są bardzo popularyzowane w ostatnich latach.

Celem pracy było określenie ilości i jakości tłuszczu w wybranych rybach morskich. Dane te stanowią bazę źródłową zawartości różnych grup kwasów tłuszczowych w produktach, będących podstawowym składnikiem spożywanej racji pokarmowej w Polsce [2, 4, 6, 7, 8]. Ma to duże znaczenie w oszacowaniach dotyczących sposobu żywienia różnych grup ludności w naszym kraju.

MATERIAŁ I METODYKA

Materiał do badań

Materiał do badań stanowiły próbki trzech gatunków ryb morskich (śledzia bałtyckiego, makreli i łososia norweskiego), uzyskane z Morskiego Instytutu Rybackiego w Gdyni. Przebadano 12 próbek puszkowanych kawałków tusz śledzia i makreli w zalewie solankowej (cztery serie badań po trzy puszki w każdej serii) oraz 3 próbki kawałków filetów z łososia norweskiego w zalewie solankowej (1 seria badań, 3 puszki w serii).

Oznaczanie zawartości tłuszczu ogółem

Zawartość tłuszczu w badanych próbkach oznaczano na analizatorze tłuszczu TFE2000, firmy LECO Co. Analizator pracuje wykorzystując metodę ekstrakcji nadkrytycznej, gdzie jako rozpuszczalnika używa się CO₂ będącego w stanie nadkrytycznym. Funkcje analizatora są definiowane i kontrolowane przez programy komputerowe, a wynik zapisywany automatycznie przez drukarkę. Warunki oznaczenia dla badanych próbek:

czas analizy: 30 min

naważka: ok. 1 g

ciśnienie CO₂ 9000 psi

temp. ekstrakcji 100°C

Jako wynik przyjmowano średnią z trzech pomiarów równoległych dla każdej próbki analitycznej.

Oznaczanie kwasów tłuszczowych

Aparatura

Analizę składu kwasów tłuszczowych (jakościową i ilościową) wykonano metodą chromatografii gazowej stosując chromatograf gazowy firmy Hewlett-Packard, wyposażony w dozownik typu split/splitless, połączony z urządzeniem do elektronicznej regulacji ciśnienia (EPC) oraz w detektor MSD (Mass Specific Detector) mod.HP 6890, o zakresie mas 1–800 amu.

Warunki pracy detektora MSD: potencjał jonizacji 60 EV; napięcie powielacza 1800 V; praca detektora w trybie TIC (rejestracja całkowitego prądu jonowego) w zakresie mas 1–400 amu/skan.

System przetwarzania danych: CHEMSTATION HP.

Kolumna (producent CHROMPACK/ANACHEM): długość 100 m, śr. wewn. 0,25 mm, grub. filmu fazy ciekłej 0,20 μm, faza stacjonarna CP-Sil88.

Warunki analizy

Estry metylowe kwasów tłuszczowych przygotowano wg PN-ISO 5509.

Próbkę przygotowanych estrów metylowych w ilości 1 mm³ wprowadzano na kolumnę za pomocą autosamplera.

– gaz nośny: hel, przepływ stały z szybkością 20 cm/sek.,

– temp. dozownika 250°C,

– temp. GC/MS interface – 250°C,

– split: 1:100,

– temp. pieca – programowana, przy czym zastosowano program temperaturowy odpowiedni do długości łańcucha analizowanych kwasów tłuszczowych.

Metoda FAME 2, dla próbek zawierających estry metylowe KT od C8:

– temp. początkowa 175°C przez 40 min.,

– przyrost temp. od 175 do 220°C z szybkością 5°C/min.,

– temp. 220°C przez 16 min.

Całkowity czas analizy 65 min.

Wyniki oznaczeń były rejestrowane za pomocą komputerowego integratora firmy Hewlett-Packard (HP Chem-Station). Urządzenie to w sposób automatycznie zaprogramowany kontroluje pracę chromatografu gazowego i spektrometru mas.

Interpretację jakościową chromatogramów przeprowadzono porównując czasy retencji i spektra mas poszczególnych estrów metylowych kwasów tłuszczowych badanej próbki z czasami retencji wzorcowych estrów firmy Sigma. Analizę próbki badanej i standardu wykonywano w analogicznych warunkach w krótkim odstępie czasu.

Jako wynik przyjmowano średnią z dwóch równoległych oznaczeń.

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Na ryc. 1 przedstawiono wyniki oznaczeń zawartości tłuszczu w badanych rybach. Najniższą ilość tłuszczu stwierdzono w próbkach śledzia bałtyckiego – około 7%, najwyższą w łososiu – 13,2%. Makreła zawierała 11,6% tłuszczu. Choć zawartość tłuszczu zależy głównie od gatunku ryb, trzeba pamiętać, że duży wpływ ma również ich stan odżywienia, pora roku i akwen połowu itp. [12, 13]. Czynniki te mogą wpływać na stosunkowo duży rozrzut uzyskanych wyników, jak ma to miejsce w przypadku makreli (ryc. 1).

Skład kwasów tłuszczowych tłuszczu badanych ryb zilustrowano na ryc. 2. Nasycone kwasy tłuszczowe dominują w śledziu – stanowią one około 41% wszystkich kwasów tłuszczowych. Najniższe wartości tych kwasów stwierdzano w łososiu 33,7%. Makreła zawierała 37% nasyconych KT.

Wśród nienasyconych kwasów tłuszczowych na uwagę zasługuje stosunkowo duże zróżnicowanie kwasów polienowych. Śledź zawierał ich 15,4%, natomiast makreła i łosoś wykazywały wartości znacznie wyższe – odpowiednio 28,7 i 25,3% wszystkich kwasów tłuszczowych. Wśród kwasów polienowych dominują kwasy z rodziny *omega*-3, natomiast kwasów z rodziny *omega*-6 jest znacznie mniej (ryc. 3). Uzyskane tendencje pokrywają się z danymi cytowanymi w piśmiennictwie [12, 13, 14].

Wśród wielonienasyconych kwasów z rodziny *omega*-3 we wszystkich rybach dominowały kwasy: C22:6 (kwas dokozaheksaenowy) i C20:5 (kwas eikozapentaenowy). Stanowiły one odpowiednio w śledziu – 64 i 26%, makreli – 52 i 36% oraz łososiu 51 i 34% wszystkich kwasów z rodziny *omega*-3. (ryc. 4)

Wśród wielonienasyconych kwasów z rodziny *omega*-6 w śledziu i łososiu dominował kwas C18:2 (kwas linolowy), odpowiednio – 89% i 64% wszystkich kwasów z rodziny *omega*-6, natomiast w makreli kwas C20:4 (kwas arachidonowy) – 39% (ryc. 5)

Zawartość kwasów polienowych w rybach i wysoki udział w nich kwasów z rodziny *omega*-3 ma duże znaczenie żywieniowe – stanowi główne źródło niezbędnych nienasyconych kwasów tłuszczowych (NNKT), które nie mogą być syntetyzowane w organizmie człowieka i jako takie muszą być dostarczane z pożywieniem.

WNIOSKI

1. Spośród trzech badanych gatunków ryb najniższą zawartość tłuszczu wykazywał śledź (ok. 7%), najwyższą łosoś norweski – 13,2%

2. W tłuszczu wyekstrahowanym ze śledzia kwasy nasycone stanowiły 41%, monoenowe 44%, a polienowe 15%; w tłuszczu makreli i łososia w porównaniu ze śledziem stwierdzano znacznie wyższą zawartość kwasów polienowych – odpowiednio 29% i 25% ogółu kwasów tłuszczowych.

3. Polienowe kwasy tłuszczowe reprezentowane były głównie przez kwasy z rodziny *omega-3*. Zawartość ich wynosiła odpowiednio: w śledziu – 14%, makreli – 25% i łososiu – 22%.

4. Wśród wielonienasyconych kwasów z rodziny *omega-3* we wszystkich rybach dominowały kwasy: C22:6 (kwas dokozaheksaenowy) i C20:5 (kwas eikozapentaenowy), natomiast wśród kwasów z rodziny *omega-6*, w śledziu i łososiu dominował kwas C18:2 (kwas linolowy), a w makreli kwas C20:4 (kwas arachidonowy).

J. Balas, M. Pawlicka, B. Jacórzyński, A. Filipek, P. Domina, E. Mielniczuk, M. Daniewski

THE FAT AND FATTY ACIDS CONTENT IN SELECTED SEA FISH

Summary

The fat content as well as fatty acids in baltic herring, mackrel and salmon from Norway has been determined. The fat content was 7%, 11,6% and 13,2% respectively. Both fat extracted from mackrel and salmon contained much more of polunsaturated fatty acids in comparison to that extracted from herring. PUFA content in hering fat was 15% whereas macrel and salmon 29% and 25% respectively. PUFA represented mostly of *omega-3* family.

PIŚMIENNICTWO

1. Baryłko-Pikielna N. i in.: Charakterystyka składu kwasów tłuszczowych, tłuszczów stołowych i kuchennych, ze szczególnym uwzględnieniem izomerów *trans*. IŻŻ, Warszawa 1995, sprawozdanie przejściowe.
2. Baryłko-Pikielna N. i in.: Skład kwasów tłuszczowych oraz zawartość i identyfikacja izomerów *trans* w produktach będących znaczącym ich źródłem w racji pokarmowej. IŻŻ, Warszawa 1996, sprawozdanie końcowe.
3. Daniewski M., Mielniczuk E., Pawlicka M., Balas J., Jacórzyński B.: Oznaczanie składu kwasów tłuszczowych (w tym izomerów *trans*) w tłuszczu produktów cukierniczych. Materiały z III Sesji Przeglądowej Analityki Żywności, Warszawa, maj 1998.
4. Daniewski M., Mielniczuk E., Jacórzyński B., Pawlicka M., Balas J.: Zawartość kwasów tłuszczowych, ze szczególnym uwzględnieniem izomerów *trans* nienasyconych kwasów tłuszczowych w różnych produktach spożywczych. Materiały z sympozjum NUTRIS'95, Poznań, maj 1998.
5. Daniewski M., Jacórzyński B., Mielniczuk E., Pawlicka M., Balas J., Świdorska K.: Zawartość tłuszczu i kwasów tłuszczowych w wybranych produktach typu fast food. Żyw. Człow. Metabol. 1997, 24, 411–420.
6. Daniewski M., Mielniczuk E., Jacórzyński B., Pawlicka M., Balas J.: Skład kwasów tłuszczowych, w szczególności izomerów *trans* nienasyconych kwasów tłuszczowych w produktach spożywczych. Żyw. Człow. Metabol. 1998, 25, 133–151.
7. Daniewski M. i in.: Baza danych kwasów tłuszczowych w tłuszczu produktów spożywczych. Sprawozdanie IŻŻ, Warszawa, 1998.
8. Daniewski M. i in.: Monitorowanie wartości zdrowotnej tłuszczów w aspekcie składu kwasów tłuszczowych w produktach stanowiących główne źródło tłuszczu w racji pokarmowej w Polsce. Sprawozdanie IŻŻ, Warszawa, 1999.
9. Daniewski M., Mielniczuk E., Jacórzyński B., Pawlicka M., Balas J., Filipek A., Górnicka M.: Kwasy tłuszczowe w czekoladach i wyrobach czekoladowych. Roczn. PZH, 1999, 50, 369–383.

10. *Jakubowski A.*: Krajowa oferta tłuszczowa na tle wymogów dietetycznych. Kierunki pożądanych zmian. Materiały z konferencji naukowej „Aktualne poglądy na rolę tłuszczów w profilaktyce zawałów serca”. Warszawa, 8.05.1996.
11. *Kolanowski W., Świdorski F.*: Wielonienasycone kwasy tłuszczowe z grupy n-3 (n-3 PUFA). Korzystne działanie zdrowotne, zalecenia spożycia, wzbogacanie żywności. *Żyw. Człow. Metabol.* 1997, 24, 2, 49–63.
12. *Kolanowski W., Świdorski F.*: Nowy środek spożywczy zawierający wielonienasycone kwasy tłuszczowe omega-3 EPA, DHA – jakość sensoryczna oraz możliwości uzupełnienia diety. *Roczn. PZH*, 1999, 50, 427–434.
13. *Kunachowicz H., Nadolna I., Przygoda B., Iwanow K.*: Tabele wartości odżywczej produktów spożywczych. IŻŻ, Warszawa 1998.
14. *Ziemiański Ś., Budzyńska-Topolowska J.*: Współczesne poglądy na rolę fizjologiczną wielonienasyconych kwasów tłuszczowych z rodziny n-3. *Żyw. Człow. Metabol.* 1992, 19, 2, 100–113.
15. *Ziemiański Ś.*: Tłuszcze w żywieniu człowieka. *Żyw. Człow. Metabol.* 1997, 24, 2, 35–48.

Otrzymano: 2001.01.18